

Agrarische afzet via korte ketens in Limburg

Gabe Venema, Gerben Splinter, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld, met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in een eenmalige sessiebijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

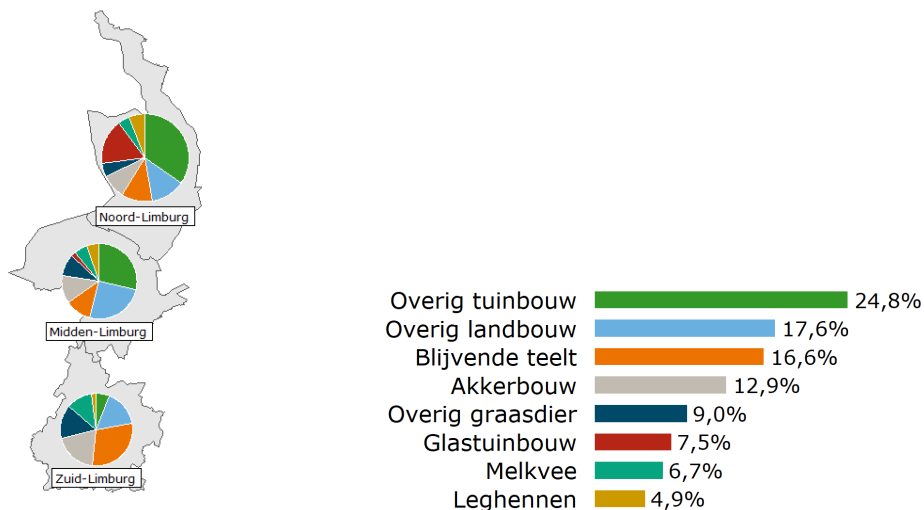
De provincie Limburg heeft in 2020 rond de 3.660 primaire agrarische bedrijven. Bijna 20% van deze bedrijven, in totaal 731 bedrijven, zet (een deel van hun) producten af via een korte keten, oftewel via geen of 1 schakel tussen de producent en de consument. De bedrijfstypen met het hoogste percentage korteketenbedrijven zijn de blijvende teelt (fruitteelt, wijnbouw), leghennenhouderschap en overig tuinbouw (in Limburg vooral boomkwekerijen, opengrondsgroente en champignonenteelt). Met name in de blijvende teelt zijn in Limburg procentueel beduidend meer korteketenbedrijven dan landelijk (+11,7% in procentpunten). In de glastuinbouw geeft een kwart van de bedrijven aan via maximaal 1 schakel producten af te zetten naar de consument. Dit komt overeen met het landelijke beeld.

Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Limburg, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	919	10,2%	1,8%
Blijvende teelt	213	56,8%	11,7%
Glastuinbouw	214	25,7%	-0,2%
Leghennen	88	40,9%	-10,6%
Melkvee	407	12,0%	4,2%
Overig graasdier	474	13,9%	3,2%
Overig landbouw	786	16,4%	3,0%
Overig tuinbouw	558	32,4%	0,7%
Totaal	3.659	20,0%	6,3%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 731 korteketenbedrijven is bijna een kwart een overig tuinbouwbedrijf (figuur 1) en 18% een overig landbouwbedrijf (vooral bedrijven met gewascombinaties of met gewas-veecombinaties. Ongeveer een op de zes bedrijven is een blijvendeteeltbedrijf.

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Limburg a), b), per regio ingedeeld naar bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Limburg; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven.

Bron: Landbouwtelling

In Noord-Limburg zijn ruim 300 bedrijven die (deels) afzetten via een korte keten (oftewel 18,5% van de bedrijven aldaar). Hieronder relatief veel overig tuinbouw- en overig landbouwbedrijven. In Zuid-Limburg (206 korteketenbedrijven, bijna 23% van het totaal) is de helft een blijvende teler of een akkerbouwer. Midden-Limburg scoort 223 korteketenbedrijven.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 580 (15% van het aantal bedrijven) naar 731 (20%). De aandelen nemen het sterkst toe in de blijvende teelt, leghennenhouderschap en overig tuinbouw. De ontwikkeling van het gegroeide aandeel korte ketens met 5% is sterker dan landelijk (van 10,5% in 2017 naar 13,7% in 2020).

Er zijn duidelijke verschillen in het percentage korteketenbedrijven tussen provincies en die lopen uiteen van ruim 8 tot 20%. Dit heeft ook sterk te maken met de aanwezigheid van de bedrijfstypen in een provincie. Een belangrijk aspect daarbij is de mate waarin bewerking van producten nodig is.

Kenmerken korteketenbedrijven

Omvang en leeftijd

In bijna alle economische omvangsklassen (gemeten in SVC= standaardverdien capaciteit) levert meer dan een op de vijf agrarische bedrijven producten via een korte keten. Dat is voor deze klassen beduidend meer dan landelijk. Alleen de klasse zeer klein blijft achter met 15%, maar ook procentueel meer dan hun landelijke collega's.

Ook als we naar de leeftijdsklassen van de bedrijfshoofden kijken, zijn de verschillen in het aandeel korteketenbedrijven (in het totaal aantal bedrijven) niet groot. De leeftijdsgroep 65 en ouder blijft enigszins achter, maar scoort evenals de andere leeftijdsklassen hoger dan landelijk. Op de bedrijven met een oudere ondernemer (vanaf 51 jaar) is de opvolgingssituatie bekend, voor zover de bedrijven geen rechtspersoon zijn. Opvallend is dat het aandeel korteketenbedrijven voor beide groepen, met of zonder potentiële bedrijfsopvolger, op hetzelfde niveau ligt (19%).

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale gemiddelde), ingedeeld naar de kenmerken economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Limburg, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	1.344	15,1%	3%
Klein	580	22,4%	7%
Middelgroot	470	24,3%	11%
Groot	775	23,9%	10%
Zeër groot	490	20,2%	1%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	265	21,5%	4,2%
40 - 50	667	21,9%	5,8%
50 - 65	1.890	21,3%	7,1%
65 en ouder	837	15,1%	5,8%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Limburg met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdienccapaciteit)-klassen, * 1.000 euro; Zeër klein: <25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeër groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Relatie met multifunctionele activiteiten

De afzet via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele activiteiten op het bedrijf. Maar liefst 47% van de 32 bedrijven met boerderij-educatie levert ook producten in de korte keten. Dit geldt eveneens voor meer dan een derde van de zorgboerderijen. Agrotourisme is met 133 bedrijven een grote multifunctionele tak in de landbouw in Limburg. Van deze bedrijven zet 30% ook (een deel van de) producten af via een korte keten. De combinatie multifunctionele landbouw en afzet via korte keten scoort in Limburg voor bijna alle multifunctionele activiteiten hoger dan landelijk, afgezien van agrarische kinderopvang, die nauwelijks aanwezig is in de provincie. Niet verrassend: de meeste bedrijven die zelf landbouwproducten verwerken zijn bedrijven met afzet via korte ketens.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Limburg, 2020

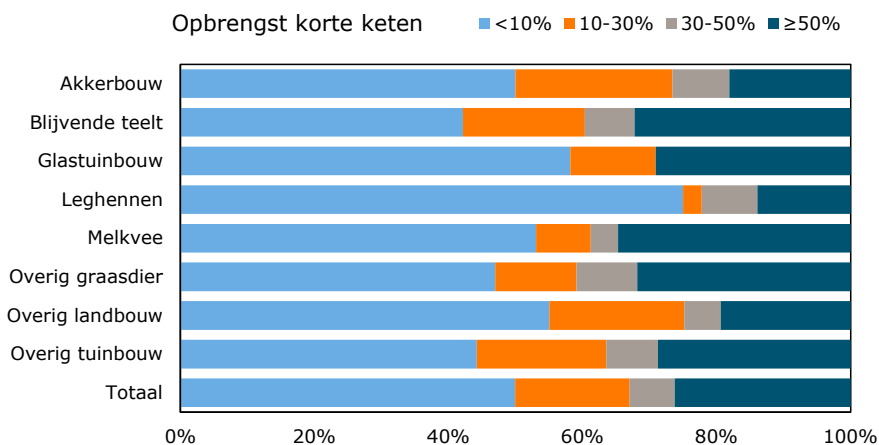
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	4		-14%
agrotourisme	134	30%	0%
boerderij educatie	32	47%	3%
natuurbeheer	458	25%	9%
opwekking duurzame energie voor leverij	197	22%	4%
stalling van goederen / dieren	196	15%	-1%
verwerking landbouwproducten	75	95%	7%
zorgboerderij	39	39%	3%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 358 biologische bedrijven in Limburg zet 35% producten af via een korte keten. Dit niveau ligt 3 procentpunten onder het landelijke niveau. De gangbare bedrijven komen uit op 12%, iets onder het landelijke cijfer van 13%.

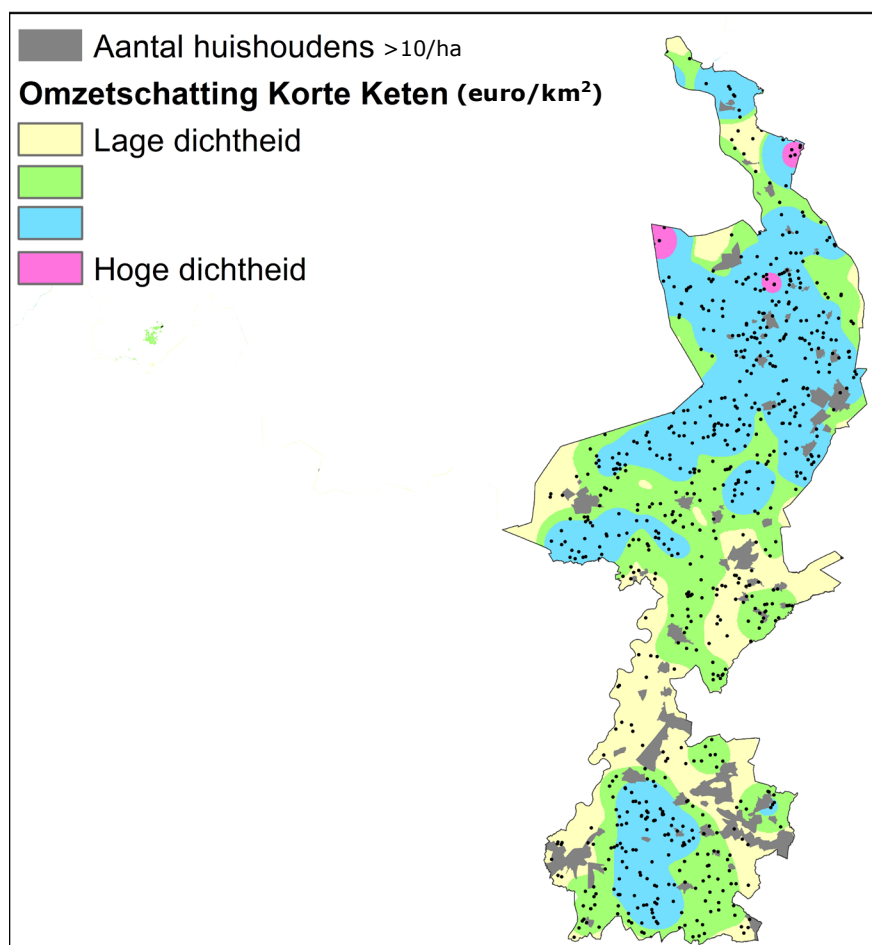
Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrarische ondernemers die producten via een korte keten verkopen, hebben in de Landbouwtelling aangegeven hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Op ongeveer de helft van de korteketenbedrijven bedraagt de omzet verkregen via afzet in een korte keten minder dan 10% van de totale omzet (figuur 2). Op bijna een kwart van de bedrijven is dit juist meer dan 50%. Opvallend is dat relatief weinig ondernemers de tussenliggende klassen hebben ingevuld. De verschillen tussen bedrijfstypen zijn niet heel groot. Relatief veel leghennenhouders geven aan dat verkoop van eieren minder dan 10% van hun omzet betreft. Ook zijn er relatief weinig akkerbouwers die meer dan 50% scoren.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, ingedeeld naar bedrijfstype in Limburg, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via korte keten bevinden zich verspreid over heel de provincie (stippen in figuur 3). Wel zien we dat het aantal bedrijven met een hogere omzet in de korte keten zich vooral in Noord-Limburg bevinden. In het zuiden bevinden de meeste korteketenbedrijven zich tussen Heerlen en Maastricht. De bedrijven aldaar zijn in doorsnee kleinschaliger, met ook andere bedrijfstypen en producten (zoals bijvoorbeeld druiven). Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid, zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Limburg, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Limburg. Dit betreft een bedrag van rond de 115 miljoen per jaar. Ongeveer 20% hiervan is afkomstig uit zowel de glastuinbouw, als de overige tuinbouw, gevolgd door de leghennenhouderij en melkveehouderij.

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Limburg

Gesprekspartners hebben huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Limburg. Op sommige punten is aangegeven wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Logistiek is een veel benoemd knelpunt in de korte keten (figuur 4). Daarbij is wel van groot belang om onderscheid te maken tussen verschillende initiatieven. Dat ziet men ook in Limburg. Het maakt nogal een verschil of er sprake is van directe verkoop (aan de deur) of dat er nog 1 ketenpartij tussen zit. Logistieke problemen spelen dan ook veel minder bij iemand die aan huisverkoop doet. Maak dus onderscheid tussen B2B en B2C. Wel wordt ervaren dat in het laatste geval weer andere zaken spelen zoals onduidelijke regels met betrekking tot huisverkoop.

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Limburg

Organisatie logistiek

Als je kleinschalig eieren verkoopt, is het dus wellicht allemaal niet zo moeilijk. Wil je het grootschaliger doen met een groter bereik dan heb je een (verwerkende) tussenstap nodig. Hoe ga je aansluiting vinden bij de consument? Moet je zelf gaan rondrijden? Of kan je het gecentraliseerd via 1 lokaal verkooppunt aanbieden? Wie gaat dat organiseren? Ga je bijvoorbeeld leveren aan een zorginstelling? Die willen geen 100 mensen aan de deur.

Hoe krijg je dus een bestelling zodanig gebundeld dat alles vanaf 1 plek vervoerd kan worden? Er zijn veel kleine agrariërs, maar wat te doen als het ziekenhuis 400 kilo rundvlees wil hebben? Ondernemers en boeren zullen dit in de eerste plaats zelf met elkaar moeten regelen. Het is wenselijk om daarbij transparante spelregels te hanteren. Als je met verschillende partijen aan tafel

zit en de verwachtingen zijn allemaal anders, dan is het lastig ondernemen met elkaar.

Transparantie is nodig om stappen te kunnen maken.

Overheid en andere stakeholders kunnen hierbij hooguit ondersteunen: informeren, ketenpartijen samenbrengen en faciliteren. Dit kan ook helpen als ondernemers vastzitten in bestaande werkwijzen. Je kunt bijvoorbeeld leren van het buitenland om zaken anders te doen. Een genoemd voorbeeld is ook een vervolg op het innovatieve programma LOF, waarbij het doel is om zoveel mogelijk lokaal, gezond geproduceerd voedsel op de Limburgse werkvloer te krijgen, in het onderwijs, de sport en de horeca. Daarbij is het streven dat iedere speler in de keten een eerlijke prijs ontvangt en duurzame investeringen worden beloond.

Vast in bestaand model/keten

Starten, maar ook groeien in de korte keten is niet eenvoudig. Zeker als je op dit moment al in bestaande ketens opereert en er restricties gelden over het maximum wat je mag afzetten buiten jouw gangbare, bestaande ketenpartners. Je stapt niet zomaar geheel uit bestaande ketens want als de korteketenafzet tegenvalt, dan kan je niet automatisch terugkeren in de vroegere afzetketen. Huidige productie is niet voor 100% in korte ketens af te zetten. Hoe ga je dit dan realiseren? Hoeveel ruimte krijg je? Afhankelijk van het soort korte ketens wordt specifieke kennis gevraagd. Bijvoorbeeld bij leveren aan zorginstelling of supermarkt. Hoe aanleveren? Wat zijn de eisen? Heb je tijd om dit uit te zoeken? Een behoorlijk risico dus. Dat geldt ook zeker voor jongeren die de stap in een andere richting willen maken. De marges in de sector zijn klein. Intern is er veelal weinig investeringsruimte. Externe financiering is nodig om iets nieuws op te zetten. Voor banken, kennisinstellingen, ketenpartijen en burgerinitiatieven wordt een actieve rol gezien om korteketeninitiatieven te ondersteunen.

Ander verdienmodel

Korteketenondernemers zouden eigenlijk niet alleen maar gefixeerd moeten zijn op het ertussenuit halen van 1 of meerdere schakels. Ze moeten meer doen om hun verdienmodel robuust te maken. Welke kansen bieden kringlooplandbouw/circulaire economie of landschapsbeheer? Meervoudige waardecreatie is belangrijk en daar kan de korte keten onderdeel van zijn. Dan dienen zich ook andere betalende partijen aan. Overheden kunnen helpen om tot nieuwe initiatieven te komen. Bijvoorbeeld door de inzet van kennisvouchers. Dat verlaagt mogelijk de drempel bij het inwinnen van advies.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067